

DRAMA JULIJA SOLITRA »SPLITSKI PLEMIĆI«

Antolij Kudrjavcev

Ime Giulija Solitra ne pojavljuje se ni u našim ni u talijanskim enciklopedijama, nema ga u književnim leksikonima ni u povijesnim književnosti. Od značajnijih autora spominje ga u prošleme stoljeću Adolfo Mussafia u svojem kratkom pregledu »O književnosti u Dalmaciji«,¹ a u naše vrijeme ga temeljitije obrađuje Mate Zorić u radu »Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku«,² i to tek nedavne 1971. godine. Rimski Istituto della Enciclopedia italiana raspolaže danas sa svega nekoliko vrlo skromnih biografskih i bibliografskih podataka o tome malom, zaboravljenom piscu,³ skromnijih čak i od onih koji su nama na raspolaganju, što je očit dokaz da je riječ o kulturološkoj pojavi kojoj ni prošlost ni sadašnjost ne posvećuju pažnju. Uostalom, s obzirom da je kriterij vremena najvažnije i najodlučnije mjerilo, a vrijeme je s Giulijem Solitrom i s njegovom književnom ostavštinom, čini se, odavno raskrstilo bez žaljenja i obzira, po svim pravilima poštivanja rasporeda stvari trebalo bi na taj slučaj staviti točku i zakopati ga s ostalim nevažnim fosilima kulturne prošlosti.

Pa ipak, kao da nešto u vezi s time nije sasvim riješeno i završeno, bar ne bi trebalo biti s ove naše strane ako s one talijanske i jest. Jer premda se Solitro može shvatiti kao talijanski pisac budući da je talijanski govorio, pisao, mislio i osjećao, te je uostalom i gotovo sva svoja djela tiskao u Italiji, gdje je, ako se izuzmu kratki povremeni povraci

u rodni kraj, proveo cijeli svoj život od odlaska na studije u Padovu 1836. godine do smrti u Castiglione delle Stiviere 1892, njegov slučaj ipak nije dovoljno objašnjen ni s jednog stajališta. Naime, ako je danas moguće razumjeti kompleks jednog Nikole Tommasea, koji je sve do 37. godine života pisao isključivo talijanski i latinski⁴ te se u raznim prilikama na sva usta deklarirao kao najtalijanskiji Talijan, stideći se svojega hrvatskog porijekla iako su mu otac i majka bili Hrvati, ako je moguće razumjeti zašto taj veliki pisac ni u vrijeme svojih probuđenih nacionalnih čuvstava zapravo nije znao što je a ni svi naši stariji književni historičari i književni kritičari nisu bili u stanju sa sigurnošću reći je li Tommaseo Talijan, Austrougar, Jugoslaven, Ilir, Slaven, Dalmatinac, Hrvat ili čak Srbin,⁵ čemu onda ne shvatiti situaciju Splićanina Solitra, koja je kudikamo jednostavnija iako ne sasma jednostavna kako se na prvi pogled čini. Djed Giulija Solitra došao je nekih šest desetljeća prije rođenja toga svoga unuka iz gradića Vieste na poluotoku Garganu,⁶ kao i mnogi drugi talijanski doseljenici u to vrijeme naročito intenzivne migracije. Taj prvi splitski Solitro, brodovlasnik — paron Michiel (koji je stigao u Split zajedno s bratom Zorzijem), oženio se sa Splićankom porijeklom s Brača,⁷ te će njegova djeca, rođeni Splićani, među kojom i otac Giulija Solitra, Antonio,⁸ postati ugledni splitski građani i zaslužni rodoljubi liberalnih shvaćanja,⁹ iako će govorom ostati vjerni domovini svojih predaka čiji je jezik tada bio službeni jezik u Splitu, gradu u kojemu je tada jedina postojeća srednja škola pružala naobrazbu u isključivo romanskom duhu.¹⁰

Ako je, dakle, Giulio Solitro pisao talijanski, jer očito drugačije nije ni mogao, on ipak jednim važnim aspektom svojega književnog djelovanja pripada ovoj sredini, u kojoj će se uostalom nacionalna svijest razbuditi tek nakon Giulijeva definitivnog odlaska. Giulio Solitro, rođen u Splitu 1820. s bratom blizancem Vincenzom,¹¹ budućim autorom značajne povijesne knjige »Documenti storici sull' Istria e la Dalmazia«,¹² još kao gimnazijalac u Splitu¹³ pisao je svoje prve dramske pokušaje,¹⁴ što je dokaz da je sudjelovao u kulturnoj klimi svoje sredine i ujedno sam bio njezinim odrazom. Međutim, posebno značenje ima činjenica da će taj Solitro, kad već dugo bude daleko od Splita, posve uveden u ritam životnih tokova i društvenih zbivanja u zemlji svojih predaka, otkriti u sebi dubok poriv da piše o svojem rodnom kraju na način koji nimalo ne ide u prilog kasnijoj iredentističkoj kampanji, bez obzira na Giuliova povremena autonomaška izjašnjavanja. Godine 1854. Giulio Solitro će u

Veneciji objaviti dramu »I conti di Spalato«¹⁵ i posvetiti je svom rodnom Splitu izrazivši prema njemu toplu i iskrenu ljubav.¹⁶ Suvremena talijanska kritika ocijenila je Solitrovo djelo prilično negativno¹⁷ uperivši kritičku oštricu prema osnovnoj temi i stilu, a ne zapazivši baš one vrijednosti koje to djelo čine umjetnički relevantnim s našega stajališta. Naime temeljni antagonizam dviju splitskih patricijskih porodica i zabranjena ljubav dvaju njihovih najmlađih predstavnika talijanskom kritičaru poslužili su za usporedbu s motivom Shakespeareove drame »Romeo i Giulietta«, usporedbu koja je ispala porazna za Solitra, jednako kao što se razornom pokazala analiza Solitrova nesceničkog, kićenog verbalizma,¹⁸ koji je, zapravo, rođen pod okriljem egzaltirane retoričnosti u književnim tekstovima što su predstavljali omiljeno štivo toga vremena, uostalom ono isto što će ga u obrascima Giovannija Pratića i, pogotovu, Tommasa Grossija, gutati tadašnji splitski srednjoškolci, među njima i sam Luka Botić, koji će kasnije posezati u tu šarenu riznicu prilikom gradnje pojedinih slika za svoje stihovane pripovijesti.¹⁹ Solitro je, dakle, u velikim otplatama podmirivao dug različitim opterećenjima svoje problematične lektire, vjerojatno i one još iz splitskih dana, i stoga je nesuretlija i stroga kritika očila samo sitno epigonstvo te njegove bujne rječitosti potaknute kompleksom provincijalca i parvenija,²⁰ kompleksom koji će, ustvari, jednog Tommasea napraviti vrhovnim magom talijanskog jezika i talijanske literature. Ali taj, nesumnjivo stručan i pronicljiv kritičar, koji kao da najviše zamjera Solitru njegovu literarnu i teatarsku pretencioznost,²¹ ipak nije obratio pažnju na one kvalitete Solitrove drame koje, za nas, mogu imati trajnije značenje pa čak i izazvati projekte njezine scenske realizacije danas. Zadovoljivši se tvrdnjom da u drami »kavanski prizori oživljavaju dokone brbljarije provincijskog života«²² i sarkastički primijetivši da se »autor zgodno poslužio kugom umjesto sušicom koja je već pomalo dosadila«,²³ kritičar naprosto ne opaža, zapravo ne tiče ga se to što Solitro iz mraka prošlosti izvlači i rekonstruira jedan autentični svijet pružajući mu aromu vlastita doživljaja, uspomena, legenda, predaje i podataka²⁴ što su prošli kroz njegov filter kreativne nostalgije i melankoličnih sjećanja na izgubljeni svijet djetinjstva i prve mladosti, uz koji ga vežu nevidljive niti. Kavana na Peristilu u kojoj se vode tipični malograđanski razgovori njegovih junaka jest, umjetničkom slobodom, vremenski pomaknuta kavana »Al Tempio« što su je na splitskom Peristilu 1805. otvorili Giuliovi stričevi (možda s njima i sam Giulio otac), dok se navodna zgodna dosjetka s kugom zapravo odnosi na

strašnu epidemiju 1783—1784, koja je pokosila više od 1.200 a možda i dvije tisuće Splitsana i o kojoj temeljito izvješćuje Julije Baiamonti.²⁵ Sva ona autentična splitska prezimena, povijesno potvrđene ličnosti, ulice, trgovi, palače i lokaliteti, sastajališta, običaji, pojedina zbivanja, glasilice i govorkanja, kretanja mase i svakidašnji gradski prizori zapravo predstavljaju kreativni sustav gradnje realiteta na temelju datosti, iskustva, pretpostavki te umjetničkog poriva za korektivnom intervencijom u stvarnost, za uspoređivanjem te stvarnosti sa subjektivnim iskazom pisca. Solitrova drama pruža, dakle, šansu da se uobičajeni kriteriji vrednovanja zamijene uspostavljanjem odnosa suprotnosti i usporedbe između fiktivnog i nefiktivnog govoreći u smislu književne teorije Käte Hamburger²⁶ a da se u realizaciji scenski prostor ispuni modelima povijesnih realiteta. Ako se takva mogućnost Solitrove drame osjeti u kontekstu hrvatske dramske produkcije toga vremena i usporedbi s njom, sa svim onim njezinim pokušajima imitiranja sadržaja stvarnosti što ne mogu izdržati pod pritiskom konvencionalnih, shematičkih, pseudoliterarnih predodžbi, tada bi bilo moguće priznati da u svome stoljeću »I conti di Spalato« predstavljaju iznenađujuću i vrlo uspješnu, možda i najuspješniju projekciju jedne naše sredine u jednom njezinom karakterističnom povijesno relevantnom vremenu i prostoru. I premda to djelo pripada tuđem jezičnom mediju, pa prema ustaljenim kriterijima, i tuđoj književnosti, (koja ga, međutim, odbacuje upravo stoga što su joj nejasne i tuđe njegove bitne vrijednosti, imanentno naše, pa im potencijalna umjetnička univerzalnost ovisi isključivo o njihovom uklapanju u izvornu ne-fikciju iz koje kreću motivi drame), to djelo ipak znatno pripada nama ako smo ga nekako voljni prihvatiti i negdje svrstati.

Autor daje za to dobar povod čak i svojim afektivnim odnosom u tenziji između tuđinskog i domaćeg elementa, u osudi mletačkih pretenzija i mletačke politike. U važnom trećem prizoru drugoga čina drame oštro se spočitava mletačkoj vlasti to što daje rušiti splitske kule i historijske spomenike a kamenje koristi za gradnju u Mlecima, optužuje se njezina neiskrenost i nehat u odnosu na Dalmaciju i teško zamjerava nebriga prema domaćem stanovništvu zagorskih krajeva, koje živi u primitivizmu i bijedi. Solitro opravdava čak i postupke hajduka pokazujući razumijevanje za njihov problem i osuđujući sebičnu dalmatinsku aristokraciju za patnje i žrtve toga svijeta izvan zakona. U tome stavu ima demokratičnosti i liberalizma s prizvucima nedvojbene simpatije prema slavenskom, zapravo hrvatskom življu, što nije refleks egzoterije morla-

kizma i romantičnih ugođaja, nego rezultat temeljita osjećaja stvarnosti. Tako uhvaćen povijesni trenutak u bogatoj mnogostrukosti različitih aspekata lokalnog života pruža Solitrovoj drami značaj djela na svojevrsan način iznimmog za to vrijeme, vezuje ga i uz tokove hrvatskog kulturnog razvoja, razvoja koji zapravo nikad nije ni bio ograničen na ekskluzivnost jednog isključivog nacionalnog i jezičnog fenomena, što nije slabost nego snaga. Kao u ekovskom²⁷ smislu ostvareno djelo što po svojoj mozaičnoj strukturi participira u romantičkoj koncepciji negiranja klasičnih jedinstava, Solitrova drama, uz potrebu za obuzdavanjem preživjele papirnate patetike i eksklamativne elokventnosti, spretnom dramaturškom intervencijom oduzimanja i dodavanja pruža možda privlačne mogućnosti modernom scenskom senzibilitetu za gradnju spektakularnih povijesnih panorama ispunjenih sadržajima čije je kontekste čak moguće emocionalno aktualizirati.

BILJEŠKE

1 Adolfo Mussafia, O književnosti u Dalmaciji, Austro-ugarska monarhija opisana u ilustrovana, Sveščić 9—10, S. D, naklada Stjepana Bulata u Spljetu, tisak A. Zannoni.

2 Mate Zorić, Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku, Rad JAZU 357, 1971. str. 353—369.

3 Bibliografski podaci kojima raspolaže Istituto della Enciclopedia Italiana u Rimu, prema dokumentu DB/sp 2860, 4. II — 1978. jesu slijedeći: Giulio Solitro, Scritti scelti, ed. Italia, 1849; G. S, I conti di Spalato, Venezia, 1854; N. Tommaseo, Dizionario estetico; R. Caddeo, La tipografia Elvetica di Capoiago; E. Salvi, Rassegna nazionale, XXVIII, 1906; S. C. Sanducci, De Sanctis e Tommaseo, Lettere inedite in Belfagor, XVII, 1962.

4 Ivan Katušić, Tommaseo, Vječno progonstvo, Liber, Zagreb, 1975.

5 Ibid. (VI)

6 Historijski arhiv u Splitu, Knjiga mrtvih, VII, 146 (Michiel, sin Antonija, djed Giulija Solitra, rođen je u Vieste 1737. a umro u Splitu 1824. u 87. godini života, pokopan u crkvi na Pojišanu).

7 Michiel Solitro se 1771. oženio s Marijom Dragičević, kćeri Antonija, rođenom 1746. a umrlom 1805 (Knjiga mrtvih, VII, 2), Knjiga vjenčanih, VI, 160, Historijski arhiv u Splitu.

8 Antonio Solitro, otac Giulija, rođen je u Splitu 1772, Knjiga krštenih, XII, 286. Oženjen je 1801. s Giulijom Derocchi, rođenom u Splitu 1775 (Knjiga krštenih, XIII, 65), Knjiga vjenčanih VIII, 18, Historijski arhiv u Splitu.

9 Porodica Solitro spominje se više puta u povijesti Splita 19. stoljeća. Godine 1805. braća Solitro otvaraju čuvenu kavanu »Al Tempio« na Peristilu (Ante Kuzmanić, Spomeni iz moga dnevnika, Narodni list, Zadar, 1873); godine 1810. spominje se odvažno držanje braće Solitro prilikom napada engleske topovnjače na Split (Dujam Srećko Karaman, Zaslužni spljećani, rukopis u Muzeju grada Splita, knjiga IV), Vincent i Julije Solitro, Giuliovi stričevi, spominju se kao osnivači splitske masonske lože u doba francuske vlasti (Grga Novak, Povijest Splita, Split, 1965, knjiga III, str. 77); Antonio Solitro, otac Giuliov, navodi se kao napredan i stručan proizvođač alkoholnih pića (Gazzetta di Zara, 103, 1836); braća Solitro su na glasu kao stručnjaci za pre-radivanje jasenove smole zvane »mana«, a istovremeno se ističu kao veliki rodoljubi (Kap. F. M. Kovačević, Domovna korist, Zora Dalmatinska, 21, 1844); Matteo Solitro (uz Alberta Visettija) osniva 1849. kazalište u palači Costa (ranije Papalić, kasnije Katalinić, a danas Muzej grada Splita), Grga Novak, Povijest Splita, Split, 1965, knjiga III, str. 432.

10 Josip Posedel, Iz povijesti Klasične gimnazije, Spomenica 150-godišnjice Klasične gimnazije u Splitu, Split, 1967, str. 17.

11 Giulio i Vincenzo Solitro rođeni su kao bliznaci u Splitu 29. siječnja 1820. Knjiga krštenih, XVIII, 20, Hist. arhiv u Splitu.

12 Vincenzo Solitro, Documenti storici sull'Istria e la Dalmazia, Venezia, 1844.

13 Giulio i Vincenzo Solitro završili su Klasičnu gimnaziju u Splitu šk. godine 1835/6, Spomenica 150-godišnjice Klasične gimnazije u Splitu, Split, 1967, str. 98.

14 Vincenzo Solitro 23. XI — 1846. piše u Veneciji pismo uredništvu »Strenne Dalmate« u Zadru, u kojemu tvrdi da je njegov brat bliznac Giulio kao »giovinetto che contava poco più di guattordici« napisao dvije tragedije — »Lucrezia« i »Mosè«, a jedan odlomak iz ove druge šalje uredniku na uvid, te je isti, uz Vincenzovo pismo, objavljen u »Strenna Dalmata«, Zadar, 1847, str. 45—48.

15 Giulio Solitro, I conti di Spalato, Venezia, 1854, tipogr. Perini.

16 U posveti drame »I conti di Spalato« autor kaže: »Dragom gradu Splitu u kojemu su se rodili moja braća i sestre i koji je mojim roditeljima pružio obiteljsko utočište i vječni počinak.« Ta posveta je vjerojatno dovela u zabludu pojedine autore koji tvrde da su Giuliovi roditelji rođeni u Italiji.

17 Kritika drame objavljena je pod naslovom »I conti di Spalato«, drama di Giulio Solitro, Il Crepuscolo, Milano, 1855, 6, str. 94—95.

18 »...il dramma ha qualcosa di singolarmente freddo che ci fa assai dubitare ch'esso riesca a sostenere la difficile prova della scena...«, Ibid, str. 95.

19 Vinko Lozovina, Botičeva Bijedna Mara i njezin talijanski uzor, Hrvatska revija, 1932, 8, Zagreb.

20 »Il dramma del signor Solitro, come opera d'immaginazione, è poca cosa: esso ci dipinge per altro con verità la situazione de' paesi che vegetavano sotto il dominio della repubblica di Venezia...«, Il Crepuscolo, Milano, 1855, 6, str. 95.

21 »... Appunto perche il dramma del signor Solitro ci parve scritto con intento letterario, abbiamo creduto dover nostro di mostrarci sinceri e severi...«, Ibid. str. 95.

22 »Quelle scene di caffè ritraggono al vivo la ciancia sfaccendata della vita di provincia«, Ibid, str. 95.

23 »Lo sposo... viene morire... di peste bubbonica, graziosa innovazione della tisi polmonare diventata alquanto monotona...«, Ibin. str. 95.

24 Mnoge podatke Giulio Solitro uzima iz knjige svojega brata Vincenza — »Documenti storici sull'Istria e la Dalmazia«, Venezia, 1844. A. Kudrjavcev, Na vrelima legenda, Slobodna Dalmacija, 4. III — 1978, str. 9.

25 Giulio Baiamonti, Storia della peste che regnò in Dalmazia negli anni 1783—1784, Venezia, 1786.

26 Käte Hamburger, Die Logik der Dichtung, Stuttgart, 1957.

27 Misli se na djelo Umberta Ecoa, »La opera aperta«.